

РЕЗЮМЕТА

на трудовете на доц. д-р Мария Китанова, представени за участие в конкурса за заемане на академичната длъжност „професор“ по направление 2.1. Филология, научна специалност Общо и сравнително езикознание (етнолингвистика), обявен от ИБЕ „Проф. Л. Андрейчин“ в ДВ бр. 101/20.12.2016.

I. Монографии:

2. Етнолингвистични етюди, Велико Търново, Изд. „Знак94“, 2010, 135 с. ISBN 954-8305-09-9

В тази книга са включени работи, писани между 2005 г. и 2010 г. Те разкриват търсенията на авторката в областта на етнолингвистичната лексикография, лингвокултурологията, когнитивната семантика, реконструкцията на фрагменти от традиционната българска култура – семейна обредност и народен календар. Обединени са в няколко рубрики: „Отсам и отвъд“, „Магическата сила на думите“, „Хората около нас“.

В Увода на първата част е обяснено, че тази рубрика по своята същност е тематично подреждане на лексиката от антропологичния цикъл „Погребение“. Подчертано е, че в нея са включени термини от обредите, представящи преход на човека от земния към другия свят, ритуализирането на преминаването му от един статус в друг. Българската погребална обредност е свързана с представите за **този** и **онзи** свят, за душата и тялото, за смъртта и безсмъртието, за съдбата и култа към починалите прародители. В нея откриваме много ясно изразена признаковата бинарна опозиция **свой** – **чужд**. При изследването на българската погребална терминология, ясно се

забелязват няколко теми. Едната е за съдбата, а другата за пътя. Важна е и темата за отделяне на живите от починалия, тъй като термините, свързани с нея отразяват цяла група превантивни действия. В българската погребална обредност съществуват някои по-особени погребения: погребение-сватба, второ погребение, символични погребения като грамадата, а също и т. нар. нередовни погребения.

Народните термини в антропологичния цикъл „Погребение“ са разпределени в две групи: 1. Народни термини за обреди, обредни действия, обредни лица, обредни предмети и обредни места в периода преди погребението. 2. Народни термини за обреди, обредни действия, обредни лица, обредни предмети и обредни места в периода след погребението. Материалът в тематичната част е подреден по три признака – според мястото на съответния термин в обредния цикъл, според етническата му семантика, и според географското му разпространение. Представянето на лексиката е ономаσιологично в следните рубрики: обредни действия, обредни места, обредни лица обредни предмети, метаезик на фолклора. Отбелязано е, че погребалният обред има следната структура: 1. Съдържателен план, включващ представите за смъртта, душата, задгробния живот и т. н.; 2. Акционален план, включващ обредните действия; 3. Агентен план – назоваването на лицата, изпълняващи съответните обредни действия; Предметен план, включващ обредните предмети, които са характеризирани със своите функции; 5. Терминологичен план – това са термините, назоваващи елементите от изброените структурни части на представения антропологичния цикъл.

Втората част на книгата е наречена „Магическата сила на думите“. Тя е посветена на народната етимология и етимологичната магия. В Увода е разгледана историята на въпроса за народната етимология, която повече от сто години привлича вниманието на лингвистите. Представени са различните възгледи за народната етимология и определения за нея. Посочен е механизмът за разглеждането ѝ не само в системен, а и във функционален аспект. Приведени са начините за нейното осъществяване: аналогия, паронимия, фонетико-смислова контаминация. Разгледани са видовете народна етимология: асонация, аррадикация, адидеация. По-специално място е отделено на формалната мотивация. При анализа на етимологичната магия се обръща внимание на факта, че думата проявява активност в своето миторитуално ядро. Отделено е специално място на работите на Шишманов от 1893 г. и на Толстой от 1995 г. Представени са двете основни функции на народната етимология, отразени в народния календар на българите: генериращата и мотивиращата. Приведени са редица примери за т. нар. етимологична магия. От тези примери е видно, че етимологичната магия допуска множество етимологични тълкувания, които са свързани с локалното значение на думите. За първи път след Шишманов и Н. Толстой въз основа на богат материал, в българската литература се разглеждат проблемите на функционирането на народната етимология.

Третата рубрика се нарича „Хората около нас“. Тя се състои от две основни части: Първата е „Материали за речник на българската роднинска терминология“. В него е предложена идея за лексикографско представяне на роднинската терминология в следните ѝ системи: кръвно родство, родство по сватовство, родство по кумство и побратимство. За първи път роднинските термини са представени в своите точни граници. Материалът е подреден

азбучно. В него са включени роднински термини от цялата българска езикова територия, вокативни и реферативни. Речниковата статия има следния вид: термин – тълкуване – разпространение. След това се подреждат фонетичните варианти с разпространение и след знак – семантичните еквиваленти. Те са представени с разпространение и препратка в азбучния ред. Различните термини, отбелязани с една лексема се отделят с индекси. Наречен е „Материали за речник на българската роднинска терминология“, защото е все още една първоначална идея и някои лексикографски проблеми не са решени окончателно.

Последната рубрика е „Концептът **семејство** в българските пословици и поговорки“. В увода на тази част е представена концепцията за когнитивен анализ на паремии от определен фрагмент. Те са разгледани според теорията на Ланакър, в която семантичната структура е представена като концептуална структура. Въведени са термините: **пословична картина на света, пословичен менталитет, етнокултурни стереотипи**, а също и **пословичен знак**, който със своето значение и вътрешна форма образува пословичен когнитивен модел. За осъществяване на анализа си служим с термина **когнитема**, разбирана като пропозиционална единица на знание, която се реконструира при анализ на семантичното пространство. Когнитемата е най-малкият елемент при реконструкцията на концепта. Обяснено е, че нейният обем е по-тесен от този на пословицата. При количествения анализ на пословиците си служим и с термините **прототип** и **праг на прототипичната** значимост. Концептът **семејство** в българските пословици е представен чрез неговите членове и техните отношения. Новото тук е когнитивната методология при разглеждането на определен концепт,

която у нас се използва за първи път при изследване на паремии, а също и количественият анализ на пословиците.

3. Свой за чуждите и чужд за своите, Варна, 2012, Изд. LiterNet1, с. 124; litenet.bg/publish29/maria-kitanova/svoi-za-chuzhdite/index.html ISBN 948-954-304-396-5

Монографията е първо, по-кратко електронно издание на книгата „Род, семья и дом в българской культуре и языке“, Saarbrücken, LAP LAMBERT Academic Publishing, 2015, 184 с., ISBN 978-3-659-70549-6 на български език. В нея липсват разделите за дома и за „чуждите“ деца. Пословиците са разгледани по определен теоретичен модел като **ключови ситуации**. Представен и коментиран е и цифровият модел на Левин, който отсъства в монографията „Род, семья и дом в българской культуре и языке“. Анализът в работата разкрива, че родствената система в българската традиционна култура има строга йерархия, която регулира отношенията между отделните ѝ членове. Бинарното противопоставяне **свой** – **чужд** е разгледано в рамките на семантичното поле **род**, в което влизат понятия, ключови за българската култура и определящи родното пространство на всеки индивид - *произход, родители, родство, роднина, родина*.

Чрез семантичен и когнитивен анализ се доказва, че концептът **свой** е тъждествен на концепта **род**, а компонентите, представящи го, се реализират и функционират като основни ключови лексеми на опозицията **роден** - **нероден** (кръвен - некръвен), чрез които е представена семантичната опозиция **свой** - **чужд**. Въпреки, че границата между **своите** и **чуждите** в българската роднинска терминология би трябвало да е ясно очертана, при анализа се установява, че тя може да бъде пропусклива в редица случаи. След

женитбата родът се разширява чрез усвояване на чужд социум, при което невестата става „чужда за своите” и „своя за чуждите”. За да се осъществи обаче този преход, е необходимо време. В лексиката подобно движение е отразено чрез метафоричните названия, анализирани посредством определени културни кодове – соматичен, фитоморфен и зооморфен.

Особено интересни изводи са направени при анализа на названия, отразяващи псевдородство: *мащеха, пастрок, заварени, доведени и преродени деца*.

Накрая родствените отношения в българската традиционна култура са характеризирани чрез ключови ситуации, които представят обобщено значение на пословици, отразяващо устойчиви традиционни схеми на поведение, свързани с определени ключови понятия. В българската паремиологична картина на света близките и своите се ценят най-много. Най-категоричното отхвърляне на своето при семейството е родителската клетва, а в социума – грамадата. Направен е изводът, че семантичната опозиция **свой - чужд** в българската роднинска терминология се осъществява посредством противопоставянето **кръвен - некръвен, роден - нероден**, гравитиращ към **истински - неистински**. Този извод се базира на резултати, получени чрез семантичен, етнолингвистичен и когнитивен анализ.

5. Род, семья и дом в болгарской культуре и языке, Saarbrücken, LAP LAMBERT Academic Publishing, 2015, 184 с., ISBN 978-3-659-70549-6 (основен труд за конкурса)

Монографията е напълно преработен и разширен вариант на електронното издание „Свой за чуждите и чужд за своите”, Варна, 2012, Изд.

LiterNet1, с. litternet.bg/publish29/maria-kitanova/svoi-za-chuzhdite/index.html
ISBN 948-954-304-396-5. Издадена е на руски език. Състои се от Увод, шест глави и Заключение. В нея са представени два съвсем нови раздела: „Чужие“ дети в българской терминологии родства“ и „Концепт ДОМ в българской языковой картине мира“. С нов и допълнителен материал са разширени главите „Термины родства и болезни“, а също и тези, посветени на културните кодове. Изследването представя цялостен етнолингвистичен анализ на българската роднинска терминология. То проследява историята и семантичното развитие на лексеми, които представят ключовите понятия на семантичното поле **род**. Те влизат и в отношения, разкриващи семантичната опозиция **свой – чужд**.

Използвани са следните методи: структурно-семантичен анализ, концептуален анализ – при изследване на ключовите лексеми и лингвокултурологичен анализ.

В Увода се прави анализ на бинарната опозиция **свой – чужд**. Подчертава се, че тя е една от основните опозиции в народната култура на българите. Приложена към социума тази опозиция се осмисля чрез различните равнища на връзките между хората: **кръвно-родствени и семейни отношения** (свой – чужд род, свое – чуждо семейство) **етнически** (свой - чужд народ), **езикови** (свой – чужд език), **конфесионални** (своя – чужда вяра), **социални** (свое – чуждо общество). Опозицията **свой – чужд** влиза в корелация с опозициите **вътрешен – външен** (**вътре - вън**) и **тъждествен – нетъждествен**, **десен – ляв**, **мъжки – женски**, **добър – лош**, **четен – нечетен**, **чист - нечист** и др.и по този начин определя отношенията на **Аз-а** в обкръжението на другите. Така **другостта** и **чуждостта** се

превръщат в обект на специално изразено отношение, а чрез другия осъзнаваме и опознаваме самите себе си. Цитирани са В. В. Иванов и В. Н. Топоров, които отбелязват, че противопоставянето **свой – чужд** в древната славянска система се реализира в три плана – **социален, етнически и митологичен**. Корените на това противопоставяне в културата откриваме в обредността, а в езика – неговата семиотична природа. Самата опозиция може да бъде разгледана в различни аспекти – митологичен, концептуален, семантичен. Изучаването на семантичното противопоставяне от своя страна може да бъде в диахронен, синхронен, психолингвистичен, лингвокултурологичен план. Подчертано е, че това разделение е условно, защото независимо от гледните точки, всички изследвания, занимаващи се с анализ на бинарността имат интердисциплинарен характер, което е обусловено от универсалността на самите опозиции.

Първа глава е посветена на семантичната опозиция **свой – чужд**. В нея е обяснено след анализ, че тя е признакова опозиция, в която откриваме семантиката ‘свойственост’ и ‘чуждост’. Това противопоставяне има подчертано антропоцентричен и оценъчен характер. Чрез него светът се разделя на два полюса, прокарва се граница между света, който е свой, близък и безопасен, който е оценен положително и чуждият, непознат и опасен свят.

Втора част на тази глава представя опозицията **свой – чужд** през призмата на лексикографията. В нея са представени лексемите *свой* и *чужд* в различните лексикографски трудове: Речник на старобългарския език, Етимологичен речник, Речник на Н. Геров, в различни тълковни речници на съвременния български език.

В трета част на първа глава се разглежда семантичното поле **род**. В нея лексемата *род* се е представена в своето **семантично поле**, мислено като структура, в която влизат понятия, които са ключови за българската култура и които определят родното пространство на всеки индивид – *произход, родители, родство, роднина, родина*. Терминът **семантично поле** се използва според определението на Апресян като съвкупност от лексикални единици, обединени от общо значение и разкриващи понятийно или функционално сходство. Обект на изследването е семантичното поле **род**, а негов предмет са роднинските термини, които са репрезентанти на това семантично поле. Основната цел на изследването е родът като компонент от бинарната концептуална опозиция **свой – чужд**. Концептът **свой** е тъждествен на концепта **род**, а компонентите, представящи го, се реализират и функционират като основни ключови лексеми на опозицията **роден – нероден (кръвен - некръвен)**, чрез които е представена семантичната опозиция **свой – чужд**.

Втора глава е посветена на културните кодове в българската роднинска терминология: телесен (соматичен), растителен (вегетативен) и животински (зооморфен).

В соматичния код са разгледани следните ключови лексеми: *кръв, кост, сърце, плът, жила, коляно, утроба, мляко*. Вегетативният (растителният) код за разлика от телесния, е свързан както с кръвното родство, така и с родството по сватовство. Растителният код е представен от номинации, отнасящи се към линиите и степените на родство, зад които стои образът на родословното дърво: *семе, плод, корен, жила, лоза* и др. Тук специално място е отделено на т. нар. **невестински имена**. Обърнато е

внимание и на роднинските имена, които мотивират названията на растения. Животинският код в българската роднинска терминология се свързва със сравнително малък брой названия, при които най-често срещани са: *калинка* – ‘насекомо’ *Coccinella septempunctata* и *невестулка* – ‘дребен хищен бозайник’ *Mustella nivalis*. И в двата случая се срещат названия, свързани с кръвното родство и названия, свързани с родството по сватовство. Тук роднинските термини изпълняват функцията на евфемизми. Отделено е специално внимание и на роднински термини, с които се назовават болести: *баба*, *леля*, *милата майчица* и др.

Глава трета е посветена на други лексеми, изразяващи противопоставянето **свой – чужд**. Това са *майка – мащеха*, *баща – побаячим*, *свекър*, *свекърва*, *снаха*, *зет*, *свако*. Всички лексеми са разгледани исторически.

В четвърта глава е разгледан въпросът за „чуждите деца“ в българската роднинска терминология. Това са доведени, заварени деца, деца, родени извън брака, деца, свързани със зли сили.

Пета глава разкрива отношението на традиционния българин към семейството. Пословиците, които са представени имат силно изразен аксиологичен характер. Анализирани са отношенията към институцията „брак“ и тези вътре в нея – между съпрузи, между родители и деца, между роднини.

Шеста глава е посветена на концепта **дом** в българската езикова картина на света. В тази глава се използва съвсем нов, когнитивен подход за анализиране на концепта **дом**. Лексемата *дом* е представена чрез нейните

парадигматични и синтагматични релации: речници, пословици, художествени и публицистични текстове. Направени и обработени са 102 анкети с избираем отговор (52 мъже и 50 жени) и 90 асоциативни анкети (50 мъже и 40 жени). В когнитивната синтетична дефиниция са отделени следните аспекти, характеризиращи концепта: психологически, физически, социален, пространствен, културен и аксиологичен. Чрез анализа е направено и профилиране на концепта **дом**. Представени са двата основни профила на концепта в българския език: традиционен български дом и съвременен български дом. Направен е изводът, че българската езикова картина на света домът е равен на семейството. Освен тази връзка, която е ядрото на концепта, се наблюдават и неговото разширяване за сметка на нови значения, свързани със съвременния социален и културен живот.

4. Колективна монография „Сакар“, София, АИ „Проф. Марин Дринов“, 2002, ISBN 954-430-910-1/ 954-8458-17-9. Авторска част: Китанова М. „Говори“, с. 460-469.

Колективната монография „Сакар“ е етнографско, фолклорно и езиково изследване. Тя е девети том от поредицата „Регионални, етнографски, фолклорни и езикови проучвания на България“, която стартира през 1974 г. под ръководството на проф. Делчо Тодоров. В частта „Говори“ са разгледани българските говори в района на Сакар планина, които обхващат източните части на Свиленградско и Харманлийско, западната част на Тополовградско и северната част на Одринско. В работата се подчертава, че тези говори не са единни. Ето защо те са разгледани в две части: „Българските говори в северната част на Одринско“ и „Говорите в Свиленградско, Харманлийско и Тополовградско“. Одринските села, които се намират в района на Сакар

планина са: Дуванджа, Делиелес, Испетли, Кадънкъой и Кадъкъой. Те са проучени по преселници, живеещи в Свиленградско. Населението им е рупско по своя произход. На изток от тях остават селата Адърага, Вайсал, Кайпа, Селиолу и Татарлар, в които се срещат загорски черти. Между говорите на селата Испетли и Кадъкъой, намиращи се западно от р. Марица и селата на източния бряг – Дуванджа, Кемал и Кадънкъой има сравнително малки разлики. Преселниците от тези села са живели заедно в Капитан Андреево и други села около Свиленград и между техните диалекти се наблюдава интерференция.

В района на Сакар влизат и говорите в североизточната част на Свиленградско, източната част на Харманлийско и западната част на Тополовградско. Според Ст. Стойков те са част от т. нар. тракийски говор. Въпреки това ще видим, че редица изоглоси минават почти по течението на р. Марица и разделят говорите в Свиленградско и Харманлийско от тези в Тополовградските села в района на Сакар планина. Диалектите в Свиленградско и Харманлийско се свързват по-тясно с диалектите в северната част на Одринско и Хасковско, докато тези в Тополовградско са по-близки до диалектите в Елховско и Грудовско. В Тополовградско има три села – Присадец, Устрем и Филипово, в които се срещат диалекти от загорски тип.

Разгледани са подробно фонетичните, акцентните, морфологичните и синтактичните особености на говорите. Отделено е внимание и на някои особености на лексиката. Селата със загорски особености, представени от Л. Милетич са допълнени, благодарение на личните експедиции на авторката. За изследването са използвани следните източници: личен архив на автора,

БДА, т. I, Югоизточна България и книгата на проф. Т. Бояджиев „Българските говори в Западна (Беломорска) и Източна (Одринска) Тракия“, София, УИ „Климент Охридски“, 1991.

Направени са следните изводи:

Българските говори в района на Сакар не са единни. Срещат се говори по-близки до тракийските (Свиленградско, Харманлийско и Одринско) и говори по-близки до подбалканските (Тополовградско). Наблюдават се и говори от загорски тип. Говорите в Тополовградско могат да се приемат и като преходни между тракийските и подбалканските. Северната граница на рупските говори в този район минава между Харманли и Тополовград.

II. РЕЧНИЦИ:

6. Тематичен речник на термините на народния календар (в съавторство с Палмира Легурска), София, АИ „Проф. Марин Дринов“, 2008, 150 с. ISBN 978-954-322-079-3. Автор на „Пролетен цикъл“, с. 91–127 и на „Летен цикъл“ с. 127–150. От Увода автор на частта „Особености на терминологията на българската календарна обредност“, с. 13–14.

Словникът на речника е изработен по три вида писмени източници: езикови, етнографски и фолклорни, той е диалектен, но самият речник не е диалектен. По своята същност и по своята структура речникът е етнолингвистичен. Изработен е в четири тематични и четири азбучни части.

В него са представени названия на празници и хрононими, на обредни лица и предмети, на обредни действия и места, на реалии. Реалиите могат да принадлежат към един или няколко обредни цикъла (*мартеница*, *полазник*).

По тези причини календарната терминология е определена като специфична и междуобредна. Отражена е и общоупотребима лексика, функционираща в определени случаи като терминологична.

Материалът е подреден в следните тематични групи: празници и хрононими, обреди, обредни действия, изпълнители на обредни действия, реалии. Подреждането на лексемите е ономасиологично в следните рубрики: *регионални названия, обредни действия, обредни предмети, обредни лица, обредни места*. Така чрез определен модел се дава възможност Речникът да бъде изработен и като съпоставителен между славянски и балкански езици. Отделните рубрики имат отворен характер, което дава възможност материалът да се допълва.

Речникът е истинско предизвикателство към традиционната лексикография. В този смисъл той е новаторски, особено с това, че е замислен като модел, който може да се използва и при съпоставително представяне на тази терминология.

7. Човешкият живот раждане, сватба, погребение. Тематичен речник на българската семейна обредност (в съавторство с Палмира Легурска и Неда Павлова). София, АИ „Проф. Марин Дринов“, 2012, 166 с. ISBN 978-954-322-548-4 Автор на Увода в съавторство с Палмира Легурска и на тематичната част „Погребение“. Предлагащата ономасиологична картина на антропологичните цикли е втора част на проекта, посветен на изследването на културната лексика в идеографски аспект. Материалът е подреден в три основни части: преди, по време на, и след определеното събитие. Начинът на подреждането му е допълнен и разпределен по различен начин от представения в „Етнолингвистични етюди“, 2010 и в „Ономасиологична

характеристика на обредния цикъл **Погребение**“ в Българска реч, 2005, където той е структуриран в две части. Материалът на всеки цикъл е подреден в следните рубрики: обредни действия, обредни лица, обредни предмети и обредни места. По този начин се представя структурата на всяка тематична част.

Също както „Тематичен речник на термините на народния календар“ и този лексикографски продукт е новаторски и различен от традиционните речници. В него е намерен модел (заслугата е на П. Легурска), изработен по семантични параметри, а материалът е подреден ономаσιологично.

8. Leksykon aksjologiczny słowian i ich sąsiadów, pod redakcją Jerzego Bartmińskiego, t. 1. DOM, red. J. Bartmiński, I. Bielińska-Gardziel, B. Żywicka, UMCS, Lublin 2015, s. 237-262. ISBN 978-83-7784-758-9. Автор на българския материал: „Концептът ДОМ в българската езикова картина на света“, 237-261.

Лексиконът е замислен по голям международен проект, наречен EUROJOS и разработен по програмата "Praca naukowa finansowana w ramach programu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego pod nazwą ", Narodowy Program Rozwoju Humanistyki" w latach 2012-2015" в Люблин от международен колектив, събран от проф. Бартмински. Това е речник от типа на Słownik stereotypów i symboli ludowych” (SsiSL, T. 1, ч. 1–4, 1996–2012). В него е представен материал от 12 езика (гръцки, литовски, полски, чешки, руски, белоруски, български, хърватски, сръбски, немски, френски, португалски), подреден по определен когнитивен модел.

Концепцията на лексикона се опира на седем ключови понятия, съставляващи инструментариума на люблинската етнолингвистика: езиков образ на света, стереотип, когнитивна дефиниция, гледна точка и интерпретативна перспектива, профилиране и профил, субект, ценности. Участниците в проекта EUROJOS, разработват семантиката на наименованията на определени ценности въз основа на богат материал от славянски и европейски езици. Особено важна за реконструирането на езиковите стереотипи в лексикона е новият тип дефиниция, „дефиниция чрез постулати“, или контекстова, „аксиоматична“ дефиниция, която е наречена „когнитивна синтетична дефиниция“. Материалът е представен по следните рубрики: Лексемите *дом* и *къща* през призмата на лексикографията. Тук се отбелязват синоними, патроними, ендоними, словообразователни деривати, колокации, антоними, хипоними, фразеологизми. Анкети (Изработени са 102 анкети със затворен отговор и 90 асоциативни анкети). Представен е материал от художествени и публицистични текстове. Отбелязани са метафоричните употреби. Изработена е когнитивната синтетична дефиниция, в която са изведени различните аспекти на концепта ДОМ и неговото профилиране в български език. За българския ДОМ са характерни два профила: традиционен български дом и съвременен български дом.

III. АТЛАСИ:

Български диалектен атлас (Обобщаващ том), т. I – Фонетика, София, ИК „Труд“, 2001 г. (в съавторство) ISBN 954-90344-1-0. Автор на следните карти и коментарите към тях:

9. к. №17 – Застъпници на вмъкната гласна в крайна затворена сричка на думата **огън**, стб. **огнь**, с. 75.

10. к. № 82 – Наличие или отсъствие на редукция на гласна **а** в средата на думи от типа **владика, грамада**, с. 140.

11. к. № 83 – Разпространение на редукция на гласна **а** в края на думи като **баба, млада**, с. 141.

12. к. № 96 – Разпространение на мека съгласна **л** в думата **сол**, стб. **сопь**, с. 154.

13. к. № 110 – Разпространение на тип мека съгласна **л** пред твърда сричка в думи като **зелка, болна**, с. 168.

14. к. № 111 – разпространение на мека съгласна **л** пред мека сричка в думи като **зелки, болни**, с. 169.

В Увода БДА, ОТ, част. I, Фонетика е определен като „атлас от нов тип“. В него се проследяват определени особености като се представя материал от цялата българска езикова територия. Второ, картите в атласа имат диахронна ориентация при решаването на легендите.

В легендите в Ч. I. Фонетика са представени явления, които имат съответствия в старобългарски език. Те са обозначени с червен цвят. Следващите етапи от езиковия развой се отделят цветовово в следната последователност: тъмносин, тъмножълт, тъмнозелен, тъмнокафяв, тъмнооранжев. Освен това чрез нюанси на основния цвят – тъмен и светъл се отбелязва две от особеностите на основното явление. Когато особеностите са повече от две – чрез букви А, Б, В и т.н. Районите се разделят с черна изоглоса при даване на допълнителна информация за втори план. В случай,

че в отбелязаните райони се среща явление, което няма отношение към темата, то се отбелязва с У. При наличие на друга лексема се отбелязва Н.

Изработени са следните типове карти: наличие или отсъствие на явление, разпространение на явление, вид на явление, тип на явление, застъпници на старобългарски звукове, наличие или отсъствие на явление, запазване или изпадане на звук.

Например: в карта №17 „Застъпници на вмъкната гласна в крайна затворена сричка на думата **огън**, стб. **огнь**, с. 75“ явлението се отбелязва с пет цвята, а в отделни пунктове срещахме У: червен – *оген*, син – *огън*, жълт – *огин*, зелен – *оган*, кафяв – *огон*. Най-голямо разпространение в картата има *огън*, след това *огин*. Останалите варианти обхващат само определени райони. Карти №82 и №83 са двуцветни, тъй като отразяват наличие или отсъствие на редукция в определени думи. Подобно е решението и в картите №96 – „Разпространение на мека съгласна в думата *сол*“, №110 – „Разпространение на л пред твърда сричка в думи като *зелка*, *болна*“, №111 – „Разпространение на л пред мека сричка в думи като *зелки*, *болни*.“.

IV. БИБЛИОГРАФИИ:

15. Българска етнолингвистика. Анотирана библиография за периода 2000 – 2010 г. // ел. сп. Дзяло, №8, ISSN 1314 9067 – съавтор и редактор (Анна Лазарова, Иво Панчев, Йоанна Кирилова, Калина Мичева-Пейчева, Марияна Витанова, **Мария Китанова**, Надежда Николова).

Изискванията за изработването на библиографията са следните: тя да включва работи от български автори на български и на чужд език с

етнолингвистична проблематика, независимо от теоретичната рамка. Подреждането е по автори, по азбучен ред, според първата буква от фамилното име и не включва рецензии. Библиографията на всеки един автор е представена по години. Когато се срещат работи в една година, те се представят в следната последователност: монографии, студии, статии, статии в съавторство. Отбелязват се двете цели имена на авторите: ФАМИЛИЯ, Име. Ако публикацията е в чуждо издание, цялата библиографска информация се представя на съответния език. Задължителни са поне 3 ключови думи на български език: една за предмет на изследването, една за теоретичната рамка и още една по избор. Групиращият признак е фамилията на автора. Ако работата е съавторство се изписва фамилията и името и на двамата автори. Ако едно и също нещо е издадено на различни места, и двете се представят едно след друго, според годината на издаване.

V. СТУДИИ:

Тема 1: Календарна и семейна обредност (теоретични и приложни изследвания).

16. Тематичен речник на народния календар, теоретична основа и принципи (в съавторство с Палмира Легурска). //Български фолклор, №4, 2004, с. 80-103. ISSN 0323-9861

В студията се разработват теоретичните проблеми, с които авторките са се сблъскали при обмисляне на създаването на „Тематичен речник на народния календар“. В уводната част е подчертано, че словникът на речника е изработен по три вида писмени източници: езикови, етнографски и фолклорни, че той е диалектен, но самият речник е етнолингвистичен речник.

Предложено е в рамките на всеки отделен празник да се конструира езиковата картина ономаσιологично. От примерните материали, които са представени, тези на М. Китанова са от „Летния цикъл“, с. 92–101.

27. „Лошото време“ в българския народен календар, ел. сп. Дзѐло, №5, 2015 г. 38 с. ISSN 1314-9067

Анализът в работата се опира на факта, че календарното време в българската народна култура има цикличен характер и се възприема от носителите на тази култура като нееднородно. По думите на С. М. Толстая то е натоварено с положителна или отрицателна оценка, включва се в ритуалната и магическата практика, получава символична интерпретация и благодарение на това се превръща в един от най-важните културни инструменти на подредения свят и на регламентацията на човешкия живот. Обект на студията е тази част от традиционната култура на българите, която е включена в народния календар. Тук влизат: а) митопоетическите вярвания, които носят определена етнокултурна информация; б) календарната терминология (хрононими, определени дни и периоди; в) описание на онези празници и обредни действия, които влизат в т. нар. преходни периоди на годишния цикъл: Мръсната седмица, Тодоровата седмица, Русалската седмица. Езиковият образ на „лошото време“ в българския народен календар се свързва със следните характерни за хрононимите семи: *мръс-*, *къс*, *куц*, *крив*, *сух*, *луд*, *бес-*, *чер-*, *ръжд-*, а също и с названия на демонични същества и животни, свързани с хтоничния свят. Направен е етнолингвистичен и структурно-семантичен анализ на съответните названия.

17. Ономаσιологична характеристика на обредния цикъл „Погребение“. // Българска реч, №2, София, 2005, с. 42-62. ISSN 1310-733N

В работата са изложени първоначалните идеи на авторката за лексикографско описание на народните термини в антропологичния цикъл „Погребение“. Тази първа публикация търпи редица промени в количеството на материала и неговото осмисляне до самото изработването на речника „Човешкият живот раждане, сватба, погребение. Тематичен речник на българската семейна обредност“ (в съавторство с Палмира Легурска и Неда Павлова). София, АИ „Проф. Марин Дринов“, 2012. Материалът е ексцерпиран от писмени източници (архиви, речници, етнографски и фолклорни) и е разпределен в две основни групи: 1. Народни термини за обреди, обредни действия, обредни лица, обредни предмети и обредни места в периода преди погребението. 2. Народни термини за обреди, обредни действия, обредни лица, обредни предмети и обредни места в периода след погребението. Материалът в тематичната част е подреден ономазиологично по три признака – според мястото на обредния термин в съответния цикъл според етническата му семантика и според географското му разпространение. Представянето на лексиката е разпределено в следните рубрики: обредни действия, обредни места, обредни лица, обредни предмети, метазик на фолклора. Терминологията в този антропологичен цикъл е бедна поради табуирането на голяма част от обредната лексика. Отбелязано е, че погребалният обред има следната структура: 1. Съдържателен план, включващ представите за смъртта, душата, задгробния живот и т. н.; 2. Акционален план, включващ обредните действия; 3. Агентен план – назоваването на лицата, изпълняващи съответните обредни действия; 4. Предметен план, включващ обредните предмети, които са характеризирани със своите функции; 5. Терминологичен план – това са термините,

назоваващи елементите от изброените структурни части на антропологичния цикъл „Погребение“.

Тема 2: *Проблеми на родствениите връзки в българската култура и език, семейство и дом (теоретични и приложни изследвания):*

19. Материали к словарю болгарских терминов родства. –В: Категория родства в языке и культуре, Москва „Индрик“, 2009, с. 278-303. ISBN 978-5-91674-065-3. Работата е първата версия за лексикографско представяне на роднински термини от цялата българска езикова територия, издадена на руски език. След това той е представен след известна обработка в „Етнолингвистични етюди“. В момента концепцията е доработена и материалът е допълнен.

20. Семья и ее ценности в болгарских пословицах о поговорках. –В: Славянский мир в третьем тысячелетии (Славянские народы – векторы взаимодействия в Центральной, восточной и Юго-Восточной Европе), Москва, 2010, с. 432-454 на петит (ръкопис 53 стр.). ISBN 10-5-7576-0217-1

В студията чрез когнитивен анализ се представя концептът **семейство** в български език. Предложена е нова, непозната досега в българските изследвания по етнолингвистика когнитивна методология. Използват се следните термини когнитивна, прототип, праг на прототипичната значимост, пресупозиция. Количественият анализ е част от когнитивния.

В студията са представени следните части: „Концепт **женитба**“, „Концепт **жена**“, „Пословици и поговорки, формиращи концепта **мъж** в българския език, „Пословици и поговорки с компонент *мъж* и *жена*“,

„Пословици за родители и деца“, „Пословици с концепти други членове на семейството“ (тук влизат *брат, сестра, зет, снаха, свекърва, кум*).

Направени са следните изводи: В българските пословици и поговорки семейството и неговите ценности се разкриват чрез концептите, представящи основните му членове. Най-детайлизирани са концептите **мъж, жена, дете**.

Отсъствието на деца се възприема като наказание. При разкриване на концепта **семейство** важна роля е определена на кръвните роднини – особено на най-големия брат.

22. Семантическа опозиция „свой – чужой“ в българской терминологии родства. –В: Славянский мир в третьем тысячелетии, Москва, 2013, с. 432-454 на (петит). ISBN 10-5-75760275-9; 13 978-5-7576-0275-2

Студията е посветена на семантичната опозиция **свой – чужд** в българската роднинска терминология. Структурата на работата е изградена върху проследяването на историята и семантичното развитие на ключови лексеми, които представят ключови понятия в семантичното поле **род** и разкриват семантичната опозиция **свой – чужд**. Промените в семантиката са анализирани от историко-културна и когнитивна гледна точка. Подходът е когнитивен и етнолингвистичен. Анализът доказва, че в българската роднинска терминология в лявата част на опозицията **свой – чужд** са кръвните роднини, роднините по сватовство, побратими, кумове. Чрез създаването на ново семейство към своите се приобщава и част от чуждия социум. Най-яркото превръщане на своето в чуждо е родителската клетва. В семантичния център на своето е лексемата *кръв*. Основните

противопоставяния в българската родствена система са: **кръвен – не-кръвен, роден – не-роден, истински – не-истински.**

25. Семантичното поле „род“ в българската култура и език. // ел. сп. Дзѐло, бр. II, 2014, 23 с. ISSN 1314-9067.

В тази студия родът се разглежда като семантично поле, като структура, в която влизат понятия, които са ключови за българската култура и определят пространството на всеки индивид – *произход, родители, родство, роднина родина*. Терминът **семантично поле** се използва в съответствие с определението на Апресян като совокупност от лексикални единици, обединени от общото значение и представящи понятийно или функционално сходство. Обект на изследване е семантичното поле **род**, а негов предмет са роднинските термини, които са репрезентанти на това семантично поле. Основната цел на изследването е концептът **род**. Концептът **свой** е тъждествен на концепта **род**, а компонентите, представящи го, се реализират и функционират като основни ключови лексеми на опозицията **роден – нероден (кръвен – некръвен)**.

Материалът в студията е изключително разнообразен. Срещат се лексеми от книжовния език и от българските диалекти от цялата българска езикова територия.

26. Дети с особым статусом в болгарской традиционной семье: анализ номинаций в свете оппозиции „свой - чужой“././ Научный диалог, №9 (45), 2015, с. 31-54. ISSN 2227-1295

В студията на базата на богат материал от българските диалекти се прави анализ на названия за *заварени, доведени и природени* деца; названия

за деца, родени през Мръсните дни, Русалската и Тодоровата седмица; названия за новородени деца, оставени да бъдат „намерени” от чужд човек с цел предпазване от смърт; названия за некръстени деца и за починали некръстени деца; названия за деца, заченати от връзка със зла сила; названия за деца, родени извън брака, названия за деца, родени с недъг. Чуждостта се отразява в тях по няколко начина: Посредством фитоморфен културен код, който е излишна или допълнителна част на растение – *копеле, пасинок, пич, базелачко, шумник*. Чрез префикса *па-*, който има значение „неистински”: *пасинок*. Чрез названия, означаващи друг етнос или вяра: *пурде, пурдото, циганче, еврейче, турче, поганче, некръсниче, некръш, латини, елини, жидове* и др. Чрез названия на митични същества: *алче, змейче, караконджолче, мръсник, мръскулче, самодива, цацоглавец, вампирар, вампирджия, святочер* и др. По-редки са случаите, при които в названията се открива семантиката ‘накърненост’: *лефтерче*. Смяна на позициите в противопоставянето се открива в лексемата *намерено*.

24. Представата за дома в българската езикова картина на света. // Известия на Института за български език, № XXVII, София, 2014, с. 54-76. ISSN 0323-9934

Изборът на тази тема е свързана с факта, че концептът *дом* е един от най-важните във всяко етническо ментално пространство. Обект на предложеното изследване са езиковите единици, представящи концепта *дом* в български език, а предмет – концептът *дом* като фрагмент от българската езикова картина на света. Основна задача, която си поставяме е да представим лексико-семантичните експликации на концепта *дом* на лексикално, фразеологично и паремиологично равнище, а също и да се опишат

особеностите му в някои текстове от българската художествена литература и от съвременната преса. По този начин се характеризират когнитивните признаци на концепта, формиращи неговата структура в българската езикова картина на света. За целта в работата са използвани следните методи: описателен, свързан с интерпретация, обобщение и класификация на анализирания материал, а също и комплексен метод на концептуален и лингвокултурологичен анализ.

Статии:

Статии, публикувани след хабилитацията:

Стилистика:

45. Някои особености при употребата на диалектна лексика в съвременната художествена проза. –В: Диалектология и лингвистична география, УИ „Св. Климент Охридски”, София, 1999, с. 339-344. ISBN 954-07-1219-X

В статията се обръща внимание на някои особености при употреба на диалектна лексика в българската художествена проза. Направен е преглед на литературата по този въпрос. Представени са работите на Методи Лилев, Езикът на художествената литература, 1985 и на В. Попова, Стилистична функция на някои категории думи в художествената литература, 1979. Използвани са термини като стилистично поведение на диалектизмите, стилистична концепция на автора.

48. Лексикалната пародия – функция на диалектизмите в разказите на Йордан Радичков. –В: Традиции и съвременност в българския език, София, УИ „Климент Охридски“, 2001, с. 357-360. ISBN 9540715253

В тази статия се разглежда т. нар. лексикална пародия в разказите на Радичков. Приема се, че тя е резултат от разширяването на функцията на диалектизмите и като акт на рецепцията. Изведени са механизмите на този стилистичен похват. Книжовната и диалектната дума са поставени в състояние на конкуренция в текста, така образуват двойка думи, изпълняваща функцията на пародийна двойка. Някои диалектни думи са натоварени с композиционни функции.

55. Особенности при употребата на диалектни фразеологични единици в разказите от сборника „Диви разкази“ на Николай Хайтов. –В: *Littera scripta manet*. Сборник, в чест на проф. В. Радева, София, УИ „Св. Климент Охридски“, 2005, с. 720-729. ISBN 954-07-2180-6

Тук се спираме на някои специфични особености на употребата на ДФЕ в разказите на Николай Хайтов, които заедно с другите диалектизми, създават локално-темпоралните параметри на действието. При анализа се доказва, че ДФЕ имат способността да представят **чуждите речеви позиции** (според Бахтин), което е начин да се насочва вниманието на читателя към определена **речева среда** и така се създават формули на **речева оценъчност**.

90. Функции на диалектизмите в разказите на Йордан Радичков. // Българска реч, №2, 2004, 46-50.

В статията се разглеждат някои съществени особености при употребата на диалектизми в разказите на Й. Радичков. За да осъществи своята стилистична концепция, той се обръща към литературния сказ. Авторката дава ново определение на литературния сказ като вид стил, наречен „пряк стил“. Доказва се, че в разказите на Радичков често „как“ е по-важно от

„какво“. Посочени са следните особености: 1. Диалектизми – композиционни елементи, които „спъват“ целеустремеността на разказа. 2. Ефект на концентричните кръгове. 3. Диалектизми-персонажи. 4. Повторения на диалектизми. 5. Специфичен начин на въвеждане на диалектизми в художествения контекст.

Етнолингвистична лексикография:

50. Тематичен речник на народния календар (Увод, Пролетен цикъл). //. Българска реч, №1, София, 2003, с. 36-51. ISSN 1310-733X

В статията се представят теоретичните основи и част от предварително обработения материал за „Пролетен цикъл“ от „Тематичен речник на народния календар“, в който влизат празниците от Трифоновден до Гергьовден.

51. Тематичен речник на народния календар „Летен цикъл“. // Българска реч, №2, София, 2003, с. 38-48. ISSN 1310-733X

Статията е продължение на предходната. В нея е показан един предварителен начин за обработка и представяне на материала от летния цикъл на „Тематичен речник на народния календар“. Тук влизат празниците от Гергьовден до Симеоновден.

52. Тематичен речник на народния календар (в съавторство с Палмира Легурска). // Лексикографски преглед, №5-6, София, 2002-2003, с. 6-12. ISSN 1311-347X

Статията кореспондира със студия № 16 на двете авторки. В нея са изложени първоначалните идеи на авторките за създаване на тематичен

етнолингвистичен речник. Цитиран е речникът на А. Плотникова „Материалы для этнолингвистического изучения балканского ареала“, който представя една възможност за семантична класификация на определени фрагменти: народен календар, раждане, сватба, смърт, стопански обичаи т.н. Обяснено е, че въз основа на цитирания труд, у П. Легурска възниква идеята да се създаде поредица от малки тематични речници по отделни тематични полета върху цялата българска езикова територия. Подчертава се, че по този начин се реконструира езиковата картина в рамките на всеки празник.

53. Изготвяне на етнолингвистичен речник на балканските народи. –В: Актуални проблеми на балканското езикознание (аспекти на изследването на общобалканската лексика), София, 2003, с. 92-96. ISBN 954-775-226-N; 64. Създаване на съпоставителен етнолингвистичен речник на славянските народи, Международен сборник „Современная славистика и научное наследие С. Б. Бернщейна“, 2011, с. 168-174. ISBN 5-7576-0225-2

В публикациите 53 и 64 се прави предложение за изготвяне на съпоставителен етнолингвистичен речник на балканските и славянските народи. Предлага се модел, матрица, според терминологията, предложена от П. Легурска, при която материал от един език може да се използва за съпоставително представяне. Този фрагмент от народната култура може да се да се представи тематично и ономаσιологично, като матрицата се запълва по рубрики от съответните езици, но може да се представи и азбучно.

54. Материали за етнолингвистичен речник. // Български фолклор, №4, 2004, с. 123-128. ISSN 0323-9861; 60. Език. Етнос. Култура. // Български език, №4, София, 2010, с. 58-62. ISSN 0005-4283

В двете статии се разглежда предложение за създаване на енциклопедичен справочник на българската духовна култура. В първата се представя предварителен материал и предварителна схема за организация на този материал при създаването на един корпус, справочник на духовната култура (определена така от етнографски трудове).

В „Език. Етнос. Култура“ е представена преработената концепция на „Корпус на народните термини, свързани с българските обреди, обичаи и вярвания“. Тук той вече е наречен „Език. Етнос. Култура“. Представена е структурата на речника като азбучен, неговият характер (етнокултурен), част от словника и предложения за речникови статии.

75. Етнолингвистичната лексикография – предизвикателство пред традицията. // Български език, Приложение, 2014, с. 145-155, ISSN 0005-4283

В статията е обяснено, че етнолингвистичните речници имат различен характер в сравнение с останалите тълковни речници. Те повече приличат на енциклопедии. Задачата при създаване на един такъв речник е реконструкция на езикова картина на света, а не ориентиране към обективно знание. В един етнолингвистичен речник таксономическата характеристика не може да обясни символиката и обредните функции на определени реалии, тъй като културният модел е ориентиран не към обективните знания, а към митологичното обяснение на света. Интересът е към менталния знак, а не към самата дума. Приведени са примери от различните речници, изработени в Секцията за етнолингвистика. „Речникът на българската народната духовна култура“, „Тематичен речник на термините на народния календар“, „Човешкият живот раждане, сватба, погребение“, а също и някои предложения за други речници от определени културни фрагменти.

Етнолингвистика и лингвокултурология:

87. Етнолингвистиката на границата между две столетия, *Slavica Slovaca*, №2, Bratislava, 2015, с. 103–115.

В текста са представени специфичните особености на двете основни етнолингвистични школи – Московската и Люблинската, а също и на Софийския център за етнолингвистични изследвания. Обяснено е, че Московската етнолингвистична школа се занимава с комплексно изследване на славянската духовна култура въз основа на данни от езика. По тези причини тя може да бъде наречена още славянска етнолингвистика. Люблинската етнолингвистична школа е известна като когнитивна етнолингвистика. Водещите постулати в нея са: ЕОС, стереотип, когнитивна дефиниция, гледна точка и интерпретационна перспектива, профил и профилиране, субект и субектност, ценности. Софийският център за етнолингвистични изследвания е Секцията за етнолингвистика към Института за български език. Представени са накратко основните тематични направления, които се разработват в нея.

57. За народната етимология и етимологичната магия. Славистични изследвания. 8. УИ „Св.Кл. Охридски“, София, 2008, с. 141-146. ISSN 1010-3767; 62. Още веднъж за народната етимология. –В: Приятели за науката, Сборник в чест на проф. д.ф.н. Тодор Балкански, В. Търново, „Знак94“, 2009, с. 184-194. ISBN 978-954-8305-02-0; 69. Народният календар на българите и магическата сила на думите. –В: Сборник в чест на 70 год. на проф. В. Вътов, Великотърновски университет „Св. Св. Кирил и Методий“, 2012, Университетско издателство, с. 243-258. ISBN 978-954-52481-08

В тези статии са разгледани различни моменти, свързани с народната етимология. В първите две са представени главно теоретичните проблеми, историята и теориите за народна етимология. Подчертано е, че народната етимология може да се разглежда и като лексикална актуализация, и като разновидност на вторичната номинация. Разгледани са отношенията на народната етимология с аналогията, паронимията и фонетико-смисловата контаминация. Направен е опит за определяне на различните видове народна етимология.

В последната статия се анализират двете основни функции на народната етимология – генериращата и мотивиращата. Представени са примери отнародния календар на българите: *Вартоломей, Варвара, Елисей, Прокопий* и др. Анализът на двете функции се опира на създадените от Н. Толстой (1995) схеми, но част от тях са променени от авторката.

58. Концептът **жена** в българските и руски пословици и поговорки. // Български език, №2, 2009, с. 55-67. ISSN 0005-4283

В статията се разглежда концептът **жена** в българските и руски пословици. Изработен е корпус, който съдържа определени единици на български и руски език. Прави се сравнение между тези пословици. Предложен е когнитивен анализ. Направени са следните изводи:

Прототипичните когнитеми, съдържащи компонента *жена* в българските и руските пословици показват значително сходство. И в двата фрагмента се наблюдава динамика, поради наличие на предикати. Сравнения и метафори са по-характерни за руските пословици. В тях се повтарят и

някои библейски семантични модели. В българските се срещат предимно семантични паралели с изречения от Библията.

65. Концепт **родня** в българских пословицах. –В: Языки и культуры славянских народов: Научный международный юбилейный сборник кафедры славянских языков и культур, МГУ, Факультет иностранных языков и регионоведения, Москва, 2012, с. 1-15. ISBN 078-5-211-06356-3

В статията се разглеждат пословици с компоненти „други членове на семейството“ като брат, сестра, зет, снаха и др. Най-голяма група представят пословиците с концепт **брат**. Направен е количествен анализ на паремиите. Налага се изводът, че концептът **брат** се реализира на равнище вътрешна форма. Обръща се внимание на особеното положение на по-големия брат в паремиите, чието присъствие е равно на това на бащата.

66. Отношения между родителями и детьми в болгарских пословицах. –В: Традиция в развитие славянских культур, Москва, 2012, вып. II, с. 9-19. ISBN 978-5-85291-084-4; 61. Отношения между родители и деца в българските пословици и поговорки. // Българска реч, №1-2, 2009, с. 81-88. ISSN 1310-733X;

Статията №61 е препечатана с известни промени на руски език. И в двете статии се анализира корпус от 62 пословици. В тях се отделят следните ключови компоненти: *дете, деца, чедо, челяд, син, дъщеря, майка, баща*. Приведени са семантически паралели с Библията. Направени са следните изводи: в българската паремиология е възможна реконструкция на концепта *дете* само на равнището на прототипа. Отношенията между отделните концепти са статични, за което свидетелства наличие на екзистенциални

предикати. Това се обяснява с традиционното българско семейство, в което отношенията са йерархизирани и ясно определени.

67. Болгарские пословицы о семье (особенности национального менталитета.) –В: Славянский мир в третьем тысячелетии. Человек, общество, народ в истории, языке и культуре, Москва, 2012, с. 285 – 294. ISBN 978—5-7576-0307-0

В тази статия се анализират някои пословици за семейството, които са представителни за изводи, свързани с особености на националния менталитет. Например: концептът **жена** е изключително детайлизиран в българските пословици, което разкрива мъжкия менталитет в тях.

71. Телесният код в българската роднинска терминология. // Български език, №2, 2012, с. 17-25. ISSN 0005-4283

Тук авторката се спира на т. нар. соматичен код, характерен за българската роднинска терминология. Използва се термин от семиотиката **код** като система от знаци с вербален характер. Телесният код разкрива лявата страна на опозицията **свой – чужд** и е един от основните класификационни кодове по своята значимост във всяка картина на света. Приведени и анализирани са следните ключови лексеми: *кръв, кост, сърце, плът, коляно, жила, утроба, мляко, пояс*.

72. Фитоморфный и зооморфный код в болгарской терминологии родства и семантическая оппозиция „свой - чужой“. // Балканско езикознание, №1, 2013, с. 9-21. ISSN: 0324-1653

В статията роднинската терминология се разглежда от функционална гледна точка чрез въвеждането на културни кодове, които по своята същност

са метафори. От фитоморфния код се анализират названия на растения, които мотивират роднински термини и такива, при които роднински термини мотивират названия за растения. При зооморфния код се анализират названия, свързани с кръвното родство и такива, свързани с родството по сватовство. Приведени са примери: *божа майка, божа майчица, муздирава майка* и др, които назовават калинката, *невестица, невеста, невестичка, кума, калмана, кръсница* и др, които назовават невестулката.

75. „Чуждите“ деца в българската култура и език. // Български език, №3, 2015, с. 19-33. ISSN 0005-4283.

В статията са поставени част от проблемите, изложени в студия №26. „Дети с особым статутом в болгарской традиционной семье: анализ номинации в свете оппозиции „свой - чужой“.“// Научный диалог, №9 (45), 2015. В нея определени названия се разглеждат от гледна точка на противопоставянето **свой – чужд**. По тези причини те са наречени „чужди“. Анализират се следните групи названия: деца, родени извън брака, деца, заченати или родени през мръсната седмица, деца, родени от връзка на жена и вампир, деца, родени от връзка на жена и змей, деца, починали некръстени.

77. Семантическое поле „род“ в болгарской культуре и языке. –В: Сборник Материалы международной научной конференции „Славянские языки и литературы, в синхронии и диахронии“, 26-28.11. Москва, МАКС Пресс, 2013, с. 171-174. ISBN 978-5-317-04611-8

Статията е публикуван доклад от посочената конференция, в който се разглежда някои въпроси на семантичното поле **род**. Цялостно проблемите са разгледани в студия №25.

68. От названията за домашни духове до роднинските термини. –В: Магията на думите. Езиковедски изследвания, в чест на проф. Л. Крумова-Цветкова, София, 2012, АИ „Проф. М. Дринов“, 379-384. ISBN 978-954-322-521-7

В тази статия се обръща внимание на разнообразните диалектни названия за домашни духове (духове-покровители): *дедейко*, *наместник*, *стопан*, *сайбия*, *тенец*, които според древните славяни са възприемани като „чисти покойници“. На базата на диалектен материал и етимологични справки се правят изводи за значението на думата *чур* в българския език, която и в други славянски езици означава далечно родство както по възходяща, така и по низходяща линия. От приведения материал се потвърждава идеята на някои автори, които приемат, че става въпрос за старо название на домашен дух.

70. Един стар български обред и магическата сила на думите, *Poznańskie studia Slavisticzne*, Poznań, 2012, Adam Mickiewicz University Presspp, s. 84-96. ISSN 978-83-232-2473-0;

В работата се акцентува на взаимодействието между слово и ритуално действие, което е представено през призмата на един малко изследван български обичай – грамадата, в който е намерена релация между социално и сакрално. Търси се връзка между словестната формула като вид вербална магия и правилното, регламентирано от нормата поведение на индивида, както в реалния свят, така и в света на отвъдното.

Използвани са следните методи: сравнително-исторически, етнолингвистичен, семантичен.

79. Концептът „време“ в руските и българските пословици. // Славянска филология, София, АИ „Проф. М. Дринов“, 2013, с. 231-241. ISBN 954-430-192-5

В статията се разглежда концептът „време“ в българските и руските пословици. Сравнявани са само когнитивните на значението в двата езика. Общи когнитиви за български и руски език са: *времето тече, времето се променя, времето трябва да се цени, времето е лекар, времето е ценно, времето е съдник.*

Направени са следните изводи: Времето и в двете картини на света има обективен характер. Календарното време е циклично. Времето на човешкия живот е линейно. И в двете картини на света се налагат определени асоциации: **време и търпение, време и мъдрост, време и съдба**. Повечето пословици с компонент **време** и в двата езика имат метафоричен характер.

80. Паметта на езика в етнолингвистичните изследвания в Института за български език. –В: Езици на паметта в литературния текст, София, Изд. „Фабер“, 2014, с. 472-482. ISBN 978-619-00-0111-9.

В статията подробно са представени основните проекти в Секцията за етнолингвистика, както теоретичните, така и приложните изследвания.

81. Семантичната опозиция **свой-чужд** в българската роднинска терминология. –В: Трети международен конгрес по българистика. 23-28 май 2013 г. Секция „Български език“, подсекция „Съвременен български език. лексикология и лексикография“ (съставители Св. Живков, Кр. Алексова), София, УИ „Св. Кл. Охридски“, 2014, с.162-172. ISBN 978- 054- 07- 383-5- 2

В доклада са анализирани отделни роднински термини, които представят семантичната опозиция **свой** – **чужд**: *настрок, пайстурек, пасинок, пасинка, мащеха* и др.

82. Домът през призмата на анкетните данни // Българска реч, // №. 3, 2015, с. 114-126. ISSN 1310-733X

В тази статия са представени данните от обработените анкети за изясняване на концепта ДОМ. Изработени са 102 анкети със затворен отговор (50 мъже и 52 жени) и 90 асоциативни анкети (40 мъже и 50 жени). Резултатите от тях са представени графично. Те нагледно показват нагласите на българите, свързани с представата им за дома. Направена е графика и на отделните аспекти на концепта ДОМ. Най-силно изразени са социалният и аксиологичният аспект. След тях са културният и психологичният аспект.

83. Хрононими с корен *къс-*, *куц-* и *крив-* в българския народен календар - Българска реч. // №.1, 2015, с. 64-70. ISSN 1310-733X

В статията е обяснено, че в българския народен календар най-неблагоприятни са дните на границата между старата и Новата година, дните между януари и февруари и първите и последните дни на февруари. В народното съзнание отношението към месец февруари е силно негативно. Цялата обредност, свързана с представите и вярванията на носителите на езика, е отразена в определени названия – хрононими. Голяма част от тези хрононими съдържат корени, разкриващи различни аномалии: *къс-*, *куц-*, *крив-*, *луд-*, *бес-* и др. В статията се разглеждат само хрононими с корените *къс*, *куц*, *крив*. В тези хрононими се отразяват противопоставянията **бог** –

дявол, нормално – аномално, накърненост – ненакърненост, свое – чуждо, чисто – нечисто.

56. За произхода и значението на фразеологизма *да спи зло под камък*. // Българска реч, №1, 2006, с. 62-65. ISSN 1310-733X; 87. Още веднъж за значението на фразеологизма *да спи зло под камък*, Сборник, в чест на 80-годишнината на проф. Иван Кочев, АИ „М. Дринов“, С. 2016, с. 177-182. ISBN 978-954-322-852-2

В тези статии са направени предположения за произхода и значението на един фразеологизъм. Подчертава се, че в българките обреди и вярвания камъкът има предпазваща, преграждаща и наказваща функция. Тези три функции на камъка се свързват с архаични митове и представи. В случая се разчита както на действието, така и на магическата сила на словото. Във втората статия е приведен допълнителен доказателствен материал, благодарение на който значението и евентуалният произход на този фразеологизъм е доказано по-аргументирано.

46. За произхода на фразеологизма *на кукувден*. // Българска реч, №3, София, 2000, с. 49-51.

В статията произходът на фразеологизма се свързва с Тодоровата неделя, Тодоровден и негативната семантика, с които са натоварени те.

88. Аксиология на *болест* в българската култура и език (чумата – милостивият демон). Българска реч №2, 2016, София, с. 86-93. ISSN 1310-733X.

В изследването се излиза от факта, че в народното съзнание нормата е ценност, а болестта винаги се приема като не-норма, която размества

екзистенциалната и житейската система на човека. Посочва се, че праславянската лексема **sъdorvъ* означава ‘от добро дърво’, ‘от твърдо дърво’. Направен е преглед на лексемата *здраве* през призмата на лексикографията. Обръща се внимание на хтоничния характер на болестта в българската народна култура и на факта, че в нея болестите са персонифицирани. Обикновено те се възприемат като женски демони. Привеждат се примери от названията за *чума* в българските говори, които са евфемизми. Изведен е следният жизнен сценарий: болестта е своето чуждо, с което се борим, с което се примиряваме, с което живеем и от което най-често умираме.

Преподаване на български език като чужд:

59. О некоторых теоретических аспектах создания текстов для иностранцев, изучающих болгарский язык (Вопросы и задачи с произвольным ответом, или открытые вопросы и задачи). –В: Учитель, ученик, учебник, т. I, Москва, Университетский книжный дом, Москва, 2009, с. 371-379. ISBN 978-5-98227-654-4

В тази статия се обръща внимание на това какво представляват различните текстове за оценка и как се конструират т. нар. съчинения, есета, които по своята същност са въпроси за интерпретация.

63. Преподаване на български език на чужденци чрез запознаването им с фрагменти от традиционната и съвременната българска култура. –В: Тезиси докладов и сообщений, „Совещание-семинар преподавателей болгарского языка, болгарской литературы и культуры“, 27-28.10, 2009, с. 49-54. SSBN 978-5-211-05673-2

В тази статия е споделян моят опит от преподаването ми във ФИЯЗ, МГУ, където български език се изучава в тясна връзка със запознаването на студентите с фрагменти от българската култура – традиционна и съвременна. Предлага се запознаването им с тези фрагменти да става чрез създаване на малки учебни тематични речници.